

Sustav skrbi za branitelje iz Domovinskog rata

IVANA DOBROTIĆ*

Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska

Prethodno priopćenje
UDK: 355.134(497.5)(094.5.072)
Primljeno: svibanj 2007.

U uvodnom dijelu autorica se osvrće na izazove samog procesa reintegracije bivših sudionika ratova u mirnodopski i civilni život. Ističe kako je ključni preduvjet uspješne reintegracije podizanje razine zapošljivosti veteranske populacije. Ukratko se navode posljedice Domovinskog rata te obilježja programa pomoći bivšim veteranima u Hrvatskoj i u drugim zemljama.

U radu se daje iscrpan pregled prava sudionika Domovinskog rata i članova njihovih obitelji te podaci o broju korisnika i izdataka za pojedina prava u razdoblju od 2002. do 2006. godine.

Branitelji u sveukupnoj hrvatskoj populaciji, čak i u usporedbi s vojnim silama kao što je SAD, čine relativno brojnu skupinu. Komparativno gledano, Republika Hrvatska svojim je braniteljima namijenila širok krug prava koja zahvaćaju gotovo sve sustave socijalne zaštite, ali i šire od toga. Podaci svjedoče stalnom rastu kako broja korisnika pojedinih prava, tako i izdataka. Ponajprije zabrinjava veliki i stalni rast korisnika prava na invalidsku mirovinu te visok broj nezaposlenih branitelja. Unatoč visokim izdacima za stambeno zbrinjavanje branitelja, brojni zahtjevi ostaju neriješeni te će još dugo predstavljati problem s kojim će se vlade morati nositi.

Autorica konačno upozorava na izostanak evaluacije postojećih programa pomoći, kao i na potrebu preusmjerenja sustava skrbi za branitelje s pretežno kompenzacijskih mjera na razvoj različitih integracijskih programa.

Ključne riječi: branitelji, prava branitelja, ratni invalidi, veterani, reintegracija, Hrvatska, Domovinski rat.

UVOD

Ratovi ostavljaju dugoročne posljedice u svakom društvu. Uz usporeni gospodarski razvoj, po završetku svakog rata ključni je problem uključivanje bivših sudionika rata u mirnodopski život. Poseban izazov predstavlja osmišljavanje i uvođenje dje-

lotvornih programa pomoći usmjerenih na aktivne sudionike rata.

Istraživanja provedena u *Bonn International Center for Conversion* pokazuju da je demobilizacija i reintegracija bivših sudionika ratova u civilni život vrlo kompleksan proces, a rezultat nije uvijek zado-

* Ivana Dobrotić, Pravni fakultet/Faculty of Law, Nazorova 51, 10 000 Zagreb, Hrvatska/Croatia, ivana.dobrotic@pravo.hr

voljavajući (Nubler, 1997.; Spencer, 1997.; Gomes Porto i Parsons, 2003.). Prijelazno razdoblje iz ratnog u mirnodopski život karakteriziraju uspjesi i neuspjesi koji utječu na ekonomski, društveni te politički status država s iskustvom rata. Tako su npr. u državama Srednje Amerike, pa i Afrike, unatoč uspješnoj demobilizaciji, bivši veterani iskazivali nezadovoljstvo reformama programa pomoći. Nerazvijena ekonomija te političke i društvene tenzije cjelokupan proces čine još težim. Za uspješnu je reintegraciju ponajprije važno da bivši sudionici ratova imaju vještine koje će ih učiniti konkurentnima na tržištu rada, što je posebice teško u ekonomijama s visokom stopom nezaposlenosti. Problem predstavlja i to što su programi usmjereni samo na bivše borce i članove njihovih obitelji, što često izaziva ljutnju onih koji nisu aktivno sudjelovali u ratu (Spencer, 1997.). Tako građani koji nemaju iskustvo rata »s nezadovoljstvom gledaju na veterane za koje skrbi država i smatraju ih dokonim 'povlastičarima' koji žive na račun radišnog građanskog svijeta« (Žunec, 2006.:33).

Domovinski je rat ostavio dugoročne posljedice u hrvatskom društvu. Hrvatska je, prije svega, imala značajne ljudske i materijalne gubitke.¹ U Domovinskom ratu sudjelovao je velik broj hrvatskih građana. U rujnu 2005. godine objavljen je Jedinšteni registar hrvatskih branitelja iz Do-

movinskog rata u kojem su sadržani podaci za 489 407 branitelja (Vlada RH, 2006.). Međutim, broj se u javnosti osporava i još uvijek nije konačan, te se podaci i dalje provjeravaju i dopunjuju. Što se tiče ratnih vojnih invalida, poznat je podatak o 34 610 ratnih invalida, ali ni taj broj nije konačan² (Vlada RH, 2005.b).

Kako bi se bivšim sudionicima rata olakšala prilagodba na civilni i mirnodopski život, utvrđen je širok spektar prava. Unatoč tome, proces reintegracije odvija se uz znatne poteškoće. To je uvjetovano visokom stopom nezaposlenosti te drugim gospodarskim, društvenim i političkim problemima s kojima se Hrvatska susrela po završetku rata. Žunec (2006.) tvrdi da problem predstavlja i sama socijalna uspješnost veterana u civilnom životu, koja se čini općenito niskom.³ Tranzicija nije nimalo laka i teško je provediva bez dodatnih napora i vanjske pomoći. Zato država snažno intervenira u reintegraciju bivših sudionika ratova dajući im različita posebna prava i povlastice.

Programi pomoći uključuju kako različita novčana davanja, tako i različite usluge koje zahvaćaju gotovo sve sustave socijalne zaštite, ali i šire od toga. Naime, programi obuhvaćaju novčane naknade, zdravstveno osiguranje, mirovinsko osiguranje, prava temeljem nezaposlenosti, stambeno zbrinjavanje te pogodnosti u obrazovnom

¹ Službeni podaci govore o 6 695 poginulih hrvatskih branitelja, 5 139 poginulih civila, 1 176 nestalih hrvatskih branitelja, 7 666 zatočenih hrvatskih branitelja, 34 610 hrvatskih ratnih vojnih invalida, teškim stradanjima najmlađih-djece (306 poginule djece, 1 267 ranjene djece, 5 053 bez jednog roditelja, 111 bez oba roditelja, 48 bez roditeljske skrbi, a 365 djece se smatra nestalima) (Vlada RH, 2005.b). Živić (2005.:80) iznosi podatak o 6 222 poginule/nestale osobe srpske etničke pripadnosti, od kojih je 5 479 osoba rođeno u Hrvatskoj, dok su 743 osobe rođene izvan Hrvatske.

Prema službenim procjenama Vlade Republike Hrvatske, ukupna ratna šteta iznosila je 65 milijardi 330 milijuna i 635 tisuća DEM. Od toga je materijalna šteta činila 40,2%, troškovi rata i neodržavanje dobara 26,1%, te šteta koja se odnosila na život i zdravlje ljudi 33,7% (Družić, 2004.:58).

² Od toga je 475 ratnih invalida prve skupine, 366 druge skupine, 390 treće skupine, 785 četvrte skupine, 1 399 pete skupine, 2 115 šeste skupine, 3 599 sedme skupine, 7 109 osme skupine, 8 539 devete skupine i 9 833 desete skupine (Vlada RH, 2005.b).

³ Branitelji su nadzastupljeni u deprivilegiranim socijalnim skupinama kao što su nezaposleni, korisnici socijalne pomoći ili oni koji žive na periferiji društva i egzistencije (Žunec, 2006.).

sustavu. Pored toga, oni obuhvaćaju druge povlastice kao što su pravo na dionice, pravo na udjele u trgovačkim društvima, prednost pri zakupu poslovnog prostora i sl. Programi pomoći bivšim sudionicima ratova i članovima njihovih obitelji stalno se preispituju i podložni su čestim promjenama. Da to nije nimalo lako, pokazuje i primjer SAD-a, koji, unatoč dugoj tradiciji⁴, još uvijek ima mnoge probleme u tom području. Teigen (2007.) zapaža da, iako se čini da veterani u američkom društvu imaju znatna prava, uključujući obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, stambeno zbrinjavanje i prednost pri zapošljavanju, neke činjenice upućuju na dramatične razlike u tretmanu veterana u odnosu na socijalni sloj kojem pripadaju, njihovu rasnu pripadnost i spol. Tretman veterana ovisi o društvenom i političkom kontekstu te oni nužno nemaju najbolji mogući tretman. Iako se mnogi slažu da veterani trebaju uživati posebna prava, nema konsenzusa oko toga što tvori »primjereni tretman«. Primjeri poboljšanja prava nisu samo rezultat unapređenja skrbi za veterane, već i lobiranja te nacionalne empatije nastale u vrijeme domoljublja i konflikta.

Svaka zemlja bivšim sudionicima ratova priznaje širok krug prava. Da su prava veterana dosta opsežna, potvrđuje pregled sustava skrbi za veterane u dvanaest zemalja koji su 2003. godine izradili Ferenčak, Kardov i Rodik.⁵ Žunec (2006.) ta prava dijeli u slijedeće skupine: različite novčane naknade, mirovine i invalidnine, razni oblici zdravstvene zaštite i usluga, stambeno zbrinjavanje s udomljavanjem u starosti,

pomoć u obrazovanju i osposobljavanju, pomoć u poduzetništvu, samozapošljavanju i za vrijeme nezaposlenosti, porezne i slične olakšice te ostale beneficije. On zaključuje da je, unatoč tome što u različitim zemljama veterani ne ostvaruju ista prava pod istim uvjetima, društvena kompenzacija zbog sudjelovanja u ratu dosta sveobuhvatna.

Možemo reći da Hrvatska u pogledu pokrivenosti pravima ima vrlo opsežan sustav i, komparativno gledano, nudi najveći broj različitih prava svojim veteranima. Hrvatsku slijede Južna Koreja te Izrael, dok Velika Britanija i Španjolska prava veterana uglavnom osiguravaju u okviru zdravstvenog i mirovinskog sustava te minimalno interveniraju u druge sfere njihova života. Svi sustavi uspoređivanih zemalja uključuju osobne i obiteljske invalidnine te mirovine, kao i druge novčane dodatke i naknade, te nude relativno obuhvatan sustav zdravstvene skrbi. Kada govorimo o stambenom zbrinjavanju, Hrvatska jedina pruža mogućnost obnove u ratu oštećenih objekata. Isto tako, Hrvatska je jedna od rijetkih zemalja koja veteranima daje mogućnost ostvarivanja novčane naknade za vrijeme nezaposlenosti, prednost pri zakupu poslovnog prostora, mogućnost poslovnih kredita i jedina je zemlja koja omogućuje ostvarivanje prava na dionice. Prednost pri upisu u obrazovne ustanove, uz Hrvatsku, osiguravaju još samo Francuska, Izrael i Južna Koreja, a prednost pri smještaju u studentske/učeničke domove Južna Koreja i Njemačka.

Znači li to da je hrvatski sustav izdašniji od drugih, teško je reći. Odgovor na to pi-

⁴ U SAD-u prvi državni programi pomoći sežu još u doba rata za nezavisnost. Prva je mirovina bila zakonski propisana već 1818. godine, da bi se od 1836. godine priznavala i udovicama. Prekretnicu predstavlja akt *GI Bill* usvojen po II. svjetskom ratu, koji uvodi širok raspon programa usmjerenih školovanju i usavršavanju veterana, što do tada nije bila praksa. Uspostavlja se i opsežan sustav naknada i mirovina za invalide te ostale veterane kojima je potrebna skrb (Willenz, 1983., prema Rogač, 2007.).

⁵ Analiza obuhvaća pregled prava veterana i ratnih invalida u Hrvatskoj, Austriji, Finskoj, Francuskoj, Izraelu, Južnoj Koreji, Njemačkoj, Rusiji, Sjedinjenim Američkim Državama, Sloveniji, Španjolskoj, Velikoj Britaniji. Izrađena je za potrebe tadašnjeg Ministarstva hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, no nije objavljena. Analiza je preglednog karaktera i ne iznosi nikakve zaključke.

tanje traži dublje i šire analize. Ali jedno je sigurno, hrvatski sustav zalazi u bitna područja života pojedinca, te mu različitim povlasticama i pogodnostima pokušava olakšati život i integraciju u društvo.

Sveobuhvatnost sustava svakako ovisi i o pojmovnom određenju bivših sudionika ratova. Sam pojam veterana podrazumijeva »starog isluženog vojnika, iskusnog prokušanog starog borca« (Klaić, 2004.:1418-1419). Žunec (2006.) tvrdi da u kolokvijalnoj uporabi veteran ne označava toliko osobu koja je bila pripadnik oružanih snaga, nego ponajprije osobu koja je kao vojnik sudjelovala u ratu. Pojam veterana kao bivšeg pripadnika vojske, koji ne bi ujedno bio i sudionik rata, ne postoji ni u Hrvatskoj. Za sudionike se Domovinskog rata, pripadnike vojske i policije, uvriježio izraz branitelji, dok pojam dragovoljci označava osobu koja se obrani pridružila iz vlastite inicijative. Branitelj⁶ i dragovoljac⁷ ujedno su i zakonski termini, a o tome ima li osoba status branitelja ili dragovoljca ovisi i spektar prava koja može ostvariti.

Definicije pružaju okvir unutar kojeg se razvijaju strategije kojima se odgovara na potrebe veterana. Velika Britanija nedavno je promijenila pristup veteranskoj populaciji prihvativši najobuhvatniju definiciju te se veteranima smatra cjelokupno osoblje koje je služilo u ratu više od jednog dana (zajedno s ovisnim članovima njihove obitelji). Prema toj definiciji, veteranska populacija u Velikoj Britaniji čini oko 20% sveukupne populacije, što je dvostruko više nego u SAD-u (Dandeker i sur., 2006.).

U Hrvatskoj branitelji čine, gledamo li njihov trenutčan broj u registru, oko 11% sveukupne populacije.⁸

Uatoč njihovoj brojnosti, mnoštvu problema i činjenici da u svakom društvu zauzimaju poseban položaj te da imaju privilegije nedostupne drugim skupinama, veterani su rijetka tema znanstvenih rasprava. Publikacije o tome vrlo su rijetke, uglavnom tretiraju zdravstvene i psihičke probleme bivših sudionika ratova te su pretežno usmjerene na probleme američkih veterana.

SUSTAV ZAŠTITE SUDIONIKA DOMOVINSKOG RATA I ČLANOVA NJIHOVE OBITELJI

Sustav zaštite hrvatskih branitelja uređen je Zakonom o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji (NN 174/04, 92/05). Prvi je zakon usvojen 1994. godine i od tada je često mijenjan. Posljednje opsežnije izmjene uslijedile su 2004. godine⁹ čime je proširen krug prava, posebice prava dragovoljaca Domovinskog rata.

Hrvatsko zakonodavstvo razlikuje dvije kategorije vojnih invalida, hrvatske ratne vojne invalide i hrvatske mirnodopske vojne invalide. Prava ratnih invalida uređena su Zakonom o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji, dok su prava mirnodopskih invalida uređena Zakonom o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata (NN 33/92, 77/92, 27/93, 58/93, 58/93, 2/94, 76/94, 118/95, 108/96, 82/01, 103/03).

⁶ Hrvatski branitelj je osoba koja je kao dragovoljac i pripadnik Oružanih snaga Hrvatske organizirano sudjelovala u obrani Hrvatske u bilo kojem razdoblju Domovinskog rata od 5. kolovoza 1990. do 30. lipnja 1996. godine (Zakon o pravima..., NN 174/04, 92/05., čl. 2, st. 1 i 2).

⁷ Dragovoljac je hrvatski branitelj koji je sudjelovao u obrani Hrvatske najmanje 100 dana u razdoblju od 5. kolovoza 1990. do 15. siječnja 1992. godine, te hrvatski branitelj koji je sudjelovao u obrani najmanje 30 dana u razdoblju od 5. kolovoza 1990. do 15. siječnja 1992. godine ukoliko nije imao obvezu sudjelovanja u pričuvnom sastavu ili nije regulirao obvezu služenja vojnog roka (Zakon o pravima..., NN 174/04, 92/05., čl. 2, st. 3 i 4).

⁸ Izračun autorice temeljem podataka iz Izvješća Vlade RH o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji i Statističkog ljetopisa Državnog zavoda za statistiku.

⁹ Zakon je stupio na snagu 31. prosinca 2004. godine.

Tablica 1.

Prava branitelja i članova njihovih obitelji

Prava branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji	Prava koja se ostvaruju na osnovi oštećenja organizma, smrtnog stradavanja člana obitelji te materijalnih i drugih potreba korisnika
1. pravo na zdravstvenu zaštitu	8. prava na osnovi oštećenja organizma
2. prava iz mirovinskog osiguranja	8.1. osobna invalidnina
2.1. pravo na starosnu mirovinu i prijevremenu starosnu mirovinu	8.2. doplatak za njegu i pomoć druge osobe
2.2. pravo na invalidsku mirovinu	8.3. ortopedski doplatak
2.3. prava na profesionalnu rehabilitaciju	8.4. medicinska/fizikalna rehabilitacija
2.4. pravo na obiteljsku mirovinu	8.5. naknada troškova prijevoza
2.5. pravo na najnižu mirovinu	8.6. jednokratna novčana pomoć
2.6. pravo na staž osiguranja ili posebni staž	9. prava na osnovi gubitka, zatočenja ili nestanka člana obitelji
3. pravo na doplatak za djecu	9.1. obiteljska invalidnina
4. pravo na zapošljavanje	9.2. povećana obiteljska invalidnina
5. pravo na stambeno zbrinjavanje	9.3. uvećana obiteljska invalidnina
6. pravo na dionice, odnosno udjele u trgovačkim društvima bez naplate	9.4. pravo članova obitelji zatočenog ili nestalog hrvatskog branitelja na mjesečnu novčanu naknadu
7. ostala prava	9.5. pravo članova obitelji na obiteljsku invalidninu iza smrti HRVI iz Domovinskog rata
7.1. prednost pri upisu u obrazovne ustanove	10. prava na osnovi materijalnih i drugih potreba korisnika
7.2. pravo na stipendiju	10.1. posebni doplatak
7.3. prednost pri smještaju u učeničke/ studentske domove	10.2. usluge osobe za pružanje njege i pomoći
7.4. pravo na besplatne udžbenike	10.3. opskrbnina
7.5. prednost pri zakupu poslovnog prostora	10.4. doplatak za pripomoć u kući
7.6. prilagodba prilaza do zgrade	10.5. prednost pri smještaju u umirovljeničke domove
7.7. carinske i porezne olakšice	10.6. obilježavanje mjesta masovnih grobnica žrtava iz Domovinskog rata
7.8. oslobođenje od plaćanja naknade za prenamjenu poljoprivrednog zemljišta	10.7. osiguravanje troškova pogreba uz odavanje vojne počasti
7.9. oslobođenje od plaćanja sudskih, upravnih i javnobilježničkih pristojbi	
7.10. pravo na obnovu	

Izvor: Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji (NN 174/04, 92/05).

Prava se dijele u dvije osnovne skupine: prava branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji te prava koja se ostvaruju na osnovi oštećenja organizma, smrtnog stradavanja člana obitelji i materijalnih i drugih potreba korisnika (tablica 1.). Vidljivo je, što se kasnije dodatno potvrđuje i udjelom sredstava koja se izdvajaju za pojedine mjere, da su prava primarno kompenzacijski orijentirana. Naime, u nizu različitih novčanih davanja i pogodnosti ističu se tek rijetke integracijske

mjere uglavnom usmjerene na obrazovanje i prekvalifikaciju, poticanje zapošljavanja i samozapošljavanja.

Osnovica za utvrđivanje prava uređuje se Zakonom o izvršavanju državnog proračuna Republike Hrvatske za tekuću godinu i za 2007. godinu iznosila je 3 326,00 kuna (NN 137/06). Radi se o pravima čija je primarna intencija uređivanje posebne zaštite, ali se često događa da se njima rješava socijalni status korisnika.

PREGLED BROJA KORISNIKA I IZDATAKA ZA PRAVA SUDIONIKA DOMOVINSKOG RATA I ČLANOVA NJIHOVE OBITELJI

Hrvatska je utvrdila širok krug prava i stvorila izdašan sustav skrbi za branitelje, ratne invalide i članove njihovih obitelji. Sveukupni su izdaci sustava za 2003. godinu iznosili oko 2,9 milijardi kuna (1,64% BDP-a¹⁰), a za 2006. godinu 4,7 milijardi kuna (1,91% BDP-a¹¹).

Trajna prava branitelja

U trajna prava ubrajamo prava na osnovi oštećenja organizma (prava 8.1-8.3), gubitka člana obitelji (prava 9.1-9.4), te materijalnih i drugih potreba korisnika (prava 10.1-10.4).¹²

Za socijalne naknade¹³ izdvojeno je 2005. godine 47,1% sveukupnih rashoda proračuna. Rashodi za trajna prava branitelja, unutar toga, iznosili su 3,0% (2004. udio rashoda za socijalne naknade 47,8%, rashodi za trajna prava branitelja 3,4%) (Ministarstvo financija, 2005., 2006.).

Gledano u apsolutnom iznosu, sveukupni izdaci za trajna prava branitelja iznosili su 2002. godine 576,2 milijuna kuna, a 2006. godine 776 milijuna kuna¹⁴ (18,2 odnosno 15,9% sveukupnih izdataka). Najveći dio sredstava izdvaja se za prava po osnovi gubitka člana obitelji, slijede prava na osnovi oštećenja organizma te na kraju prava na osnovi materijalnih i drugih potreba korisnika (grafikon 1.). Zabrinjava rast izdataka zadnje skupine prava (6% 2002. godine, 17% 2006. godine), što govori u prilog činjenici da sve veći broj branitelja korištenjem prava ponajprije rješava svoj socijalni status.

¹⁰ Izračun autorice temeljem podataka iz Izvješća Vlade RH o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji i Statističkog ljetopisa Državnog zavoda za statistiku.

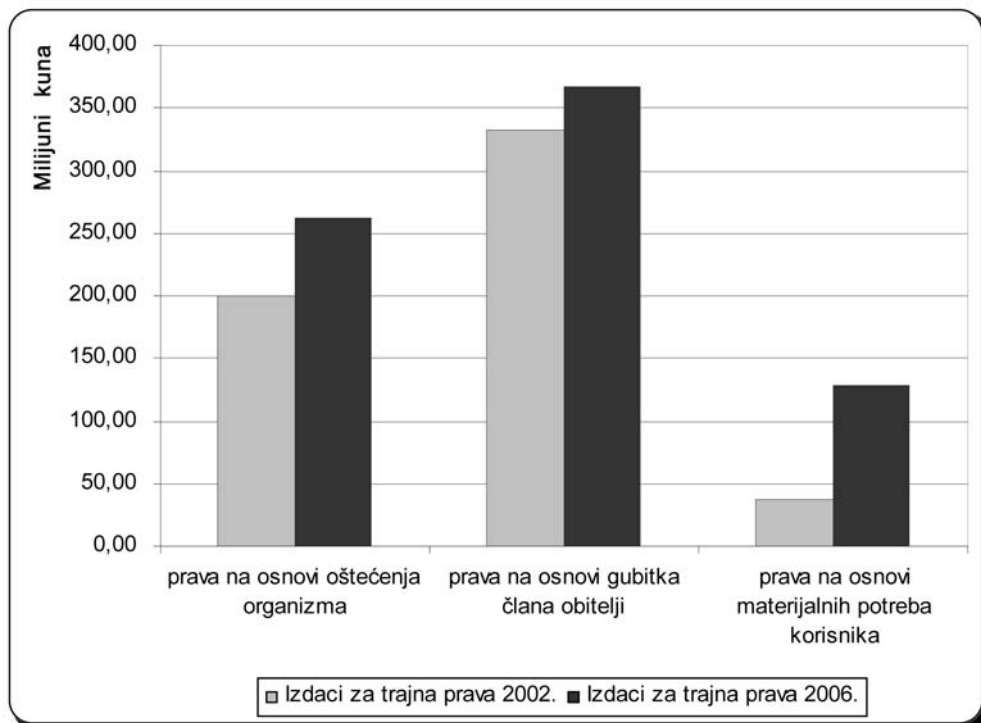
¹¹ Izračun autorice temeljem podataka iz Izvješća Vlade RH o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji i Statističkog ljetopisa Državnog zavoda za statistiku.

¹² Podaci o broju korisnika i izdacima objavljuju se u Izvješću o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji koje Vlada svake godine podnosi Saboru. Ako nije posebno naznačeno, u radu se koriste podaci iz tih izvješća.

¹³ Podrazumijevaju rashode za: zdravstvo, roditeljske naknade, skrb za branitelje, mirovine, doplatak za djecu, naknade zaposlenima naknade za bolovanja i ostalo.

¹⁴ U sveukupni iznos izdataka za 2006. godinu uključen je i iznos od 12 478 616,15 kuna za usluge vještačenja (prvostupanjska i drugostupanjska liječnička povjerenstva, nacionalni i regionalni centri za psihotraumu i usluge vještačenja KB centara) i 32 474,27 kuna bankarskih provizija.

Grafikon 1.
Struktura izdataka za trajna prava branitelja¹⁵

Napomena: Podaci ne uključuju izdatke za trajna prava mirnodopskih invalida.

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Osobnu invalidninu (pravo 8.1) ostvaruju ratni invalidi s najmanjim oštećenjem organizma od 20%. Korisnici se razvrstavaju u deset skupina u odnosu na utvrđeni postotak oštećenja organizma, o čemu ovisi visina invalidnine. Osobna invalidnina ratnog invalida prve skupine određuje se u mjesečnom iznosu od 115% proračunske osnovice i za 2007. godinu iznosi 3 824,90 kuna. Invalidnina ratnog invalida od druge do desete skupine određuje se u postotku

invalidnine invalida prve skupine. Najniži iznos invalidnine od 114,75 kuna mjesečno pripada invalidima desete skupine. Osobna invalidnina mirnodopskih invalida nešto je niža, te se kreće mjesečno od 3 326,00 kuna za prvu skupinu do 99,78 kuna za desetu skupinu invalida.

Ratni invalidi s težim oštećenjima mogu ostvariti i **pravo na doplatak za njegu i pomoć druge osobe**¹⁶ (pravo 8.2) te **ortopedski doplatak**¹⁷ (pravo 8.3). Osnovica

¹⁵ Izračun autorice temeljem podataka iz Izvješća Vlade RH o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji.

¹⁶ Pravo mogu ostvariti ratni invalidi prve skupine, te druge do četvrte skupine kojima je organizam oštećen neovisno o vojnoj invalidnosti, ako im je ukupno oštećenje jednako oštećenju invalida prve skupine.

¹⁷ Pravo mogu ostvariti ratni invalidi s težim oštećenjem organizma (amputacija ekstremiteta, teško oštećenje funkcije ekstremiteta, potpuni gubitak vida).

za ostvarivanje prava jednaka je iznosu osobne invalidnine invalida prve skupine (3 824,90 kuna). Pravo na doplatak za njegu i pomoć druge osobe iznosi 100% osnovice za korisnike koji su potpuno nesposobni za obavljanje svih životnih potreba i kojima je potrebna neprekidna njega i pomoć druge osobe, te 66% osnovice za ostale korisnike (2 524,43 kuna). Iznos prava za mirnodopske invalide je nešto niži te iznosi 3 326,00, odnosno 2 195,16 kuna mjesečno. Prilikom ostvarivanja prava na ortopedski doplatok oštećenja organizma

razvrstavaju se od prve do četvrte skupine, a visina prava kreće se u rasponu od 29% osnovice (1 109,22 kuna) za prvu skupinu do 7% osnovice (267,74 kuna) za četvrtu skupinu invalida (mirnodopski invalidi od 964,54 do 232,82 kune).

Broj korisnika i izdaci za prava ratnih invalida koja se ostvaruju na osnovi oštećenja organizma bilježe znatan rast. Izuzetak je pravo na ortopedski doplatok (tablica 2.). Za očekivati je da će se isti trend starenjem braniteljske populacije i nastaviti.

Tablica 2.

Broj korisnika i izdaci za prava na osnovi oštećenja organizma

Pravo	Godina	Ratni vojni invalidi			Mirnodopski vojni invalidi		
		prosječni mjesečni broj korisnika	izdaci u kunama	udio (%) u sveukupnim izdacima za trajna prava	prosječni mjesečni broj korisnika	izdaci u kunama	udio (%) u sveukupnim izdacima za trajna prava
osobna invalidnina	2002.	32 741	165 942 200,36	28,80	953	3 962 567,94	0,69
doplatak za pomoć i njegu	2006.	41 904	210 919 771,71	27,63	943	4 176 856,42	0,55
	2002.	393	15 518 455,39	2,69	24	862 897,44	0,15
ortopedski doplatok	2006.	737	31 324 691,69	4,10	24	950 888,36	0,12
	2002.	1 950	18 916 525,24	3,28	46	391 935,84	0,07
	2006.	1 979	19 573 622,00	2,56	47	396 558,98	0,05

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Obiteljsku invalidninu (pravo 9.1) ostvaruju članovi obitelji poginulog branitelja. Obim prava je različit, što ovisi o broju korisnika članova obitelji. Osnovica za ostvarivanje prava jednaka je mjesečnom iznosu osobne invalidnine invalida prve skupine. Obiteljska invalidnina za jednog korisnika iznosi 50% osnovice mjesečno¹⁸, te se uvećava 50% za svakog sukorisnika. Iznos obiteljske invalidnine se npr. 2006. godine kretao od 1 912,45 kuna mjesečno za jednog korisnika do 11 474,75 kuna mjesečno za jedanaest korisnika. Pravo se

može koristiti i u manjem iznosu, pa tako obiteljska invalidnina članova obitelji umrlog ratnog invalida koji je do smrti koristio doplatok za njegu i pomoć druge osobe iznosi 25% osnovice mjesečno.¹⁹ Roditelji poginulog branitelja koji nisu u radnom odnosu i nisu korisnici mirovine veće od 50% proračunske osnovice imaju iznimno pravo na veću obiteljsku invalidninu. Ona iznosi mjesečno 70% osnovice za jednog roditelja (2 677,43 kuna), odnosno 100% osnovice za oba roditelja (3 824,90 kuna). Obiteljska invalidnina mirnodopskih invali-

¹⁸ Do zakonskih promjena 2004. godine pravo je iznosilo 40% osnovice.

¹⁹ Do zakonskih izmjena 2004. godine pravo je iznosilo 15% osnovice.

da iznosi 15% osnovice, te se uvećava 50% za svakog sljedećeg korisnika.

Roditelji čije je jedino dijete poginulo u obrani Hrvatske imaju pravo na **povećanu obiteljsku invalidninu** (pravo 9.2), što znači da im se pripadajuća obiteljska invalidnina uvećava za 50%. Roditelj i bračni drug poginulog branitelja koji nemaju djece, odnosno imaju jedno ili više djece koja su nesposobna za privređivanje te dijete poginulog branitelja bez oba roditelja, uz obiteljsku invalidninu, ostvaruju i **pravo na uvećanu obiteljsku invalidninu** (pravo 9.3). Ona mjesečno iznosi 34,50% mjesečne osobne invalidnine invalida prve skupine (1 319,59 kuna). Taj iznos pripada svakoj osobi koja ispunjava uvjete za njezino ostvarivanje.

Članovi obitelji zatočenog ili nestalog branitelja imaju pravo na mjesečnu

novčanu naknadu (pravo 9.4) u visini obiteljske invalidnine, povećane te uvećane obiteljske invalidnine i obiteljske mirovine koju bi ostvarili kao članovi obitelji poginulog branitelja. Korisnici koji primaju naknadu u visini obiteljske invalidnine u pogledu iznosa izjednačeni su s korisnicima prava umrlog branitelja, dok se korisnicima novčane naknade u iznosu obiteljske mirovine ona mjesečno umanjuje za 15%.

Broj je korisnika prava na osnovi gubitka, zatočenja ili nestanka člana obitelji u padu (tablica 3.). To ne vrijedi i za izdatke koji u ostvarivanju pojedinih prava rastu. Podaci godišnjih izvješća pokazuju da se struktura korisnika nije značajno mijenjala te da je porast izdataka zapravo posljedica rasta iznosa prava. Visina je prava u razdoblju od 2002.-2006. godine porasla za oko 25%.

Tablica 3.

Broj korisnika i izdaci za prava na osnovi gubitka, zatočenja ili nestanka člana obitelji

Pravo	Godina	Prosječni broj korisnika	Izdaci u kunama	Udio (%) u sveukupnim izdacima za trajna prava
obiteljska invalidnina	2002.	16 733	270 337 192,99	46,92
	2006.	15 188	311 756 986,44	40,83
povećana obiteljska invalidnina	2002.	356	2 810 906,77	0,49
	2006.	378	4 979 416,50	0,65
uvećana obiteljska invalidnina	2002.	814	13 444 386,21	2,33
	2006.	690	13 183 410,40	1,73
novčana naknada u visini obiteljske invalidnine	2002.	994	16 453 493,92	2,86
	2006.	520	14 171 076,03	1,86
novčana naknada u visini povećane obiteljske invalidnine	2002.	14	93 728,66	0,02
	2006.	14	161 603,00	0,02
novčana naknada u visini uvećane obiteljske invalidnine	2002.	36	584 231,41	0,10
	2006.	28	468 454,45	0,06
novčana naknada u visini obiteljske mirovine	2002.	690	28 965 647,21	5,03
	2006.	381	22 849 122,35	2,99

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Vojni invalidi koji nisu u radnom odnosu te ne primaju mirovinu i naknadu plaće, od dana stjecanja prava na profesionalnu rehabilitaciju i tijekom profesionalne rehabilitacije imaju pravo na **posebni doplatak** (pravo 10.1) u visini od 50% pripadajućeg iznosa obiteljske invalidnine. Visina posebnog doplatka kreće se mjesečno od 1 912,45 kuna za prvu skupinu do 57,38 kuna za desetu skupinu ratnih invalida. Izdaci po tom pravu su u razdoblju od 2002. do 2006. godine porasli za oko 3,5 milijuna kuna, dok je struktura te broj korisnika ostao gotovo isti (1 655 korisnika 2006. godine). Zanimljiv je podatak da je npr. 2006. godine samo 0,12% korisnika ostvarivalo najveći iznos naknade, dok je najmanji iznos ostvarilo 48,94% korisnika.

Ratni invalidi prve skupine mogu ostvariti pravo na **usluge osobe za pružanje njege i pomoći** (pravo 10.2). Izbor njegovatelja vrši Stručna komisija za davanje mišljenja o izboru njegovatelja sukladno odredbama Zakona te prema Pravilniku o izboru, načinu i postupku ostvarivanja prava osoba koje pružaju njegu i pomoć ratnim vojnim invalidima iz Domovinskog rata 100% I. skupine (NN 43/05). Njegovatelji ostvaruju pravo na naknadu plaće u visini osobne invalidnine invalida prve skupine (3 824,90 kuna neto, odnosno 4 817,25 kuna bruto mjesečno), te prava iz mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, doplatka za djecu i prava za vrijeme nezaposlenosti. Broj njegovatelja stalno raste (297 njegovatelja 2002. godine, 432 njegovatelja 2006. godine).

Korisnici obiteljske invalidnine, osobne invalidnine, slijepi članovi obitelji iza smrti ratnog invalida te branitelji mogu ostvariti **pravo na opskrbninu** (pravo 10.3) ako su nesposobni za privređivanje i ako im mjesečni prihodi po članu kućanstva ne prelaze iznos od 30% proračunske osnovice. Osnovica za određivanje visine opskrbnine iznosi 33% proračunske osnovice (1 097,58 kuna). Taj iznos pripada korisni-

cima koji u kućanstvu nemaju prihode od utjecaja na opskrbninu, dok ostalima pripada iznos u visini razlike između dijela prihoda koji ostvaruju mjesečno i osnovice za određivanje opskrbnine. Iznos opskrbnine povećava se 50% za svakog slijedećeg te za samohranog korisnika. Isti iznos pripada i mirnodopskim invalidima. Pravo je 2002. godine ostvarivalo 856 korisnika, da bi broj porastao na 4 788 korisnika 2006. godine. Izdaci su porasli s 13,7 na 92,9 milijuna kuna.

Korisnici opskrbnine koji zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju ne mogu sami ispunjavati osnovne životne funkcije imaju pravo na **doplatka za pripomoć u kući** (pravo 10.4) pod uvjetom da ne koriste doplatka za njegu i pomoć po drugim propisima. Doplatka iznosi 23% proračunske osnovice mjesečno (764,98 kuna) i umanjuje se za vrijeme koje korisnik provede u zdravstvenoj ili drugoj ustanovi u kojoj mu je osigurana njega i pomoć. Porast korisnika opskrbnine slijedio je i porast korisnika doplatka za pripomoć u kući, te izdataka.

Pravo na jednokratnu novčanu pomoć

Iako se pravo na jednokratnu novčanu pomoć (pravo 8.6) uređuje tek novijim zakonskim propisima, pri čemu je bitna Uredba o uvjetima i postupku ostvarivanja prava na jednokratnu novčanu pomoć članovima obitelji smrtno stradalog hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata (NN 76/05), iz godišnjih je izvješća razvidno da je to pravo primjenjivano i ranije.

Pravo na jednokratnu novčanu pomoć u iznosu od četrnaest proračunskih osnovica ostvaruju članovi obitelji poginulog branitelja nakon ekshumacije i identifikacije te nakon proglašenja smrti zatočenog ili nestalog branitelja. Pravo na jednokratnu novčanu pomoć u iznosu od dvije proračunske osnovice pripada članovima

obitelji poginulog branitelja, ratnim invalidima te braniteljima koji zbog teške materijalne situacije nisu u mogućnosti zado-

voljiti osnovne životne potrebe, a nakon što su iscrpljeni drugi oblici pomoći unutar sustava socijalne skrbi.

Tablica 4.

Broj korisnika i izdaci za pravo na jednokratnu novčanu pomoć

Godina	Broj korisnika	Izdaci u kunama	Udio (%) u sveukupnim izdacima
2002.	38	1 693 848,40	0,05
2003.	86	2 001 379,77	0,06
2004.	57	1 703 757,26	0,04
2005.	186	1 796 472,40	0,04
2006.	696	3 281 438,00	0,07

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Iz tablice 4. vidljivo je da, iako znatan, rast izdataka ne prati očekivani porast korisnika. To se dijelom može pripisati činjenici da se pravo na jednokratnu pomoć za branitelje koji su se našli u teškoj materijalnoj situaciji ograničava na iznos od dvije proračunske osnovice.

Prava iz zdravstvenog osiguranja

Branitelji pravo na zdravstvenu zaštitu (pravo 1) ostvaruju prema općim propisima iz zdravstvenog sustava. Osobe kojima je priznat status člana obitelji poginulog, zatočenog ili nestalog branitelja, ratnog invalida, te branitelja s oštećenjem organizma od najmanje 30% oslobođene su od plaćanja participacije. Branitelji kojima je rana, ozljeda, bolest, pogoršanje i pojava bolesti posljedica sudjelovanja u Domovinskom ratu ostvaruju pravo na potpunu medicinsku rehabilitaciju, potrebna ortopedska i druga pomagala, lijekove i liječenje bez participacije te pravo prvenstva korištenja

zdravstvene zaštite u inozemstvu s pratnjom druge osobe.

Podaci godišnjih izvješća ukazuju na velik porast izdataka za zdravstveno osiguranje (s 1,13% sveukupnih izdataka za prava branitelja 2002. godine na 3,87% 2006. godine). Većinu izdataka čine sredstva potrebna za isplatu naknada plaće zbog bolovanja. Za ostvarivanje prava iz zdravstvenog osiguranja 2006. godine izdvojeno je preko 185 milijuna kuna, od čega 175,4 milijuna kuna za isplatu naknada plaće zbog bolovanja (gotovo 95% sredstava).

U godišnjim izvješćima o provedbi zakona navodi se da unatoč padu broja korisnika preuzetih sa skrbi Hrvatske vojske²⁰ (556 u 2004., a 191 u 2006.) koji su ostvarili naknadu plaće zbog bolovanja u visini plaće koju bi primali da su u postrojbi Hrvatske vojske, stanje ne zadovoljava. I nakon više od 5 godina neprekidnog bolovanja tih korisnika (računajući samo od njihova preuzimanja sa skrbi Hrvatske vojske 2000. go-

²⁰ Radi se o korisnicima koji su pravo ostvarili i još ga uvijek ostvaruju prema ranije važećem Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji (NN 108/96. i 23/01.). Odredbama tog zakona hrvatskim braniteljima bilo je priznato, za slučaj bolovanja kao posljedice sudjelovanja u Domovinskom ratu, pravo na naknadu plaće u iznosu plaće koju bi ostvarili da su u postrojbi. Temeljem te odredbe hrvatski branitelji još uvijek ostvaruju naknadu, a poslove oko realizacije prava je od 1. siječnja 2000. godine temeljem Zaključka Vlade Republike Hrvatske preuzeo Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje.

dine) još uvijek nije utvrđeno postoji li kod njih i nadalje razlog za bolovanje ili je već nastala invalidnost po osnovi koje oni trebaju početi ostvarivati prava iz mirovinskog sustava. Problem predstavlja i činjenica da velik broj korisnika bolovanja nema relevantnu dokumentaciju na osnovi koje bi se moglo zasigurno utvrditi da njihova bolest (ni)je stvarna posljedica sudjelovanja u Domovinskom ratu.

Prava iz mirovinskog osiguranja

Godišnja izvješća o provedbi zakona pokazuju da su sveukupna davanja u mirovinskom sustavu porasla s oko 2,2 milijarde kuna 2002. godine na 3,4 milijarde kuna 2006. godine, što čini 1,25% u BDP 2002. godine te 1,36% u 2006. godini.²¹

Zakonskim promjenama iz 2004. godi- ne krug mirovinskih prava se proširio, pa se tako uz pravo na staž osiguranja ili posebni staž, pravo na invalidsku i obiteljsku mirovinu te pravo na profesionalnu rehabilitaciju uvodi pravo na starosnu i prijevremenu starosnu mirovinu te pravo na najnižu mirovinu.

Naime, ranije, braniteljima koji su ostvarivali pravo na **starosnu mirovinu** (pravo 2.1), pod uvjetima i na način propisan općim propisima, status branitelja nije utjecao na priznavanje prava, kao ni na visinu iznosa mirovine. Vrijeme provedeno u Domovinskom ratu priznavalo im se kao staž osiguranja ili poseban staž u jednostrukom ili dvostrukom trajanju²² te se uračunavalo u ukupan mirovinski staž prilikom ostvarivanja prava na mirovinu (pravo 2.6). Novim se zakonom uvodi povećanje tako ostvarene mirovine za 10 do 30% svakom branitelju ovisno o vremenu provedenom

u Domovinskom ratu. Najviša starosna mirovina ne može prelaziti iznos mirovine određene na temelju 40 godina ukupnog mirovinskog staža. Podaci pokazuju da svi korisnici starosne mirovine, zbog njezina mala iznosa, zapravo ostvaruju pravo na najnižu mirovinu (Državni zavod za statistiku, 2007.a).

Najniža mirovina (pravo 2.5) određuje se od osnovice koja iznosi 45% prosječne neto plaće svih zaposlenih u Hrvatskoj te je u 2007. godini iznosila oko 2 014,82 kuna mjesečno (Državni zavod za statistiku, 2007.a). Pravo je uvedeno zadnjim zakonskim izmjenama, a mogu ga ostvariti svi branitelji korisnici prava na mirovinu po općim propisima te korisnici invalidske ili obiteljske mirovine manje od najniže mirovine. Pravo mogu ostvariti i branitelji s navršениh 65 (muškarac) ili 60 (žena) godina starosti koji ne mogu ostvariti pravo na starosnu mirovinu po općim propisima jer ne ispunjavaju uvjete mirovinskog staža. Pravo je 2006. godine ostvarilo 56 korisnika, za što je izdvojeno 1,8 milijuna kuna. Na stalan rast korisnika ukazuje podatak od 113 korisnika najniže mirovine u svibnju 2007. godine (Državni zavod za statistiku, 2007.a).

Pravo na **invalidsku mirovinu** (pravo 2.2) ostvaruju branitelji kod kojih je nastala opća ili profesionalna nesposobnost za rad kao posljedica ranjavanja, ozljede, zatočeništva u logoru, bolesti, pogoršanja ili pojave bolesti zadobivene u Domovinskom ratu. Osoba kod koje postoji preostala radna sposobnost može ostvariti i pravo na **profesionalnu rehabilitaciju** (pravo 2.3), tijekom čega te 12 mjeseci po završetku, ima pravo na naknadu u iznosu invalidske mirovine zbog opće nesposobnosti za rad.

²¹ Izračun autorice temeljem podataka iz Izvješća Vlade RH o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji i Statističkog ljetopisa Državnog zavoda za statistiku.

²² Posljednjim izmjenama zakona uvodi se novina, pa se kao poseban staž u jednostrukom trajanju priznaje i vrijeme korištenja naknade, koju je ostvario razvojačeni hrvatski branitelj na osnovi privremene nesposobnosti za rad.

Pravo na **obiteljsku mirovinu** (pravo 2.4) mogu ostvariti članovi obitelji poginulog branitelja na način i pod uvjetima propisanim općim propisima iz mirovinskog osiguranja. Djeca, posvojenici i pastoračad pravo ostvaruju najduže 12 mjeseci nakon

završetka ili prekida redovitog školovanja, ako su nezaposlena.²³ Udovica/udovac, majka/otac branitelja pravo mogu ostvariti nakon navršenih 40 (žene), odnosno 50 (muškarci) godina života, a u slučaju opće nesposobnosti za rad i ranije.

Tablica 5.

Broj korisnika i izdaci za mirovine

Godina	Prosječni mjesečni broj korisnika	Izdaci u kunama	Udio (%) u sveukupnim izdacima
	29 384		
2002.*	obiteljska	1 904 214 931,00	60,05
	invalidska		
	17 591		
	30 501		
2003.	obiteljska	1 959 301 987,00	56,12
	invalidska		
	18 741		
	33 457		
2004.	obiteljska	2 733 206 965,00	69,75
	invalidska		
	21 360		
	37 898		
2005.	obiteljska	2 646 360 419,00	63,55
	invalidska		
	25 766		
	42 409		
2006.	obiteljska	2 952 137 836,00	61,63
	invalidska		
	30 320		

* Za 2002. godinu iskazan je broj korisnika na dan 31.12.2002., a izdaci prema svoti isplaćenju za siječanj 2003.

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Broj korisnika obiteljske mirovine znatno raste. Isti trend ne slijedi i broj korisnika invalidske mirovine. U svibnju 2007. godine broj korisnika invalidske mirovine dosegao je brojku od 38 768 (Državni zavod za statistiku, 2007.a), što je u odnosu na stanje 31. prosinca 2002. godine porast od

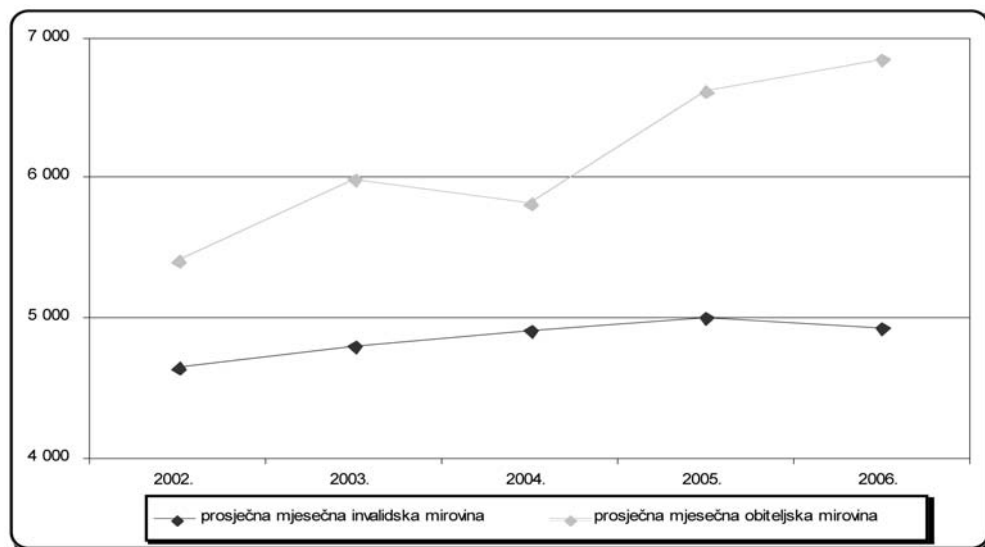
gotovo 120%. Rastu i izdaci za mirovinska davanja. Porasli su s 1% BDP-a 2002. godine na 1,36% 2006. godine.²⁴ Rast je izdataka kao posljedica rasta broja korisnika, tako i rasta iznosa prosječnih mjesečnih mirovina (grafikon 2.).

²³ Do zakonskih izmjena 2004. godine pravo nisu mogli ostvarivati korisnici koji su svojevremeno prekinuli školovanje.

²⁴ Izračun autorice temeljem podataka iz Izvješća Vlade RH o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji i Statističkog ljetopisa Državnog zavoda za statistiku. U izdatke za 2006. godinu uračunata su i sredstva za božićnice.

Grafikon 2.

Visina prosječnih mjesečnih mirovina 2002.-2006.

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Gotovo 60% korisnika ostvaruje mirovinu veću od 5 000,00 kuna mjesečno (tablica 6.). Mirovina čak 95% korisnika

viša je od prosječne mirovine ostvarene prema općim propisima iz mirovinskog osiguranja.²⁵

Tablica 6.

Korisnici mirovina prema grupama iznosa mirovina

Visina mirovine u kunama	Sveukupni broj korisnika	Broj korisnika starosne mirovine*	Broj korisnika invalidske mirovine	Broj korisnika obiteljske mirovine
do 500,00	13	-	13	-
500,01-1 000,00	147	-	142	5
1 000,01- 1 500,00	233	-	213	20
1 500,01-2 000,00	2 020	80	1 893	47
2 000,01-3 000,00	4 463	33	4 300	130
3 000,01-4 000,00	5 600	-	5 260	340
4 000,01-5 000,00	7 868	-	7 121	747
5 000,01-6 000,00	7 047	-	6 512	535
6 000,01-7 000,00	10 180	-	6 671	3 509
7 000,01-8 000,00	6 433	-	4 117	2 316
više od 8 000,01	6 994	-	2 544	4 450
sveukupno	50 998	113	38 786	12 099

Napomena: Iznosi mirovina umanjeni su za porez i prirez prema Zakonu o porezu na dohodak (NN 177/04), osim obiteljskih mirovina prema članku 9. stavku 1. točki 7. i članku 53. stavku 2.

* Najniža mirovina.

Izvor: Državni zavod za statistiku (2007.).

²⁵ Prosječna mirovina ostvarena prema općim propisima iz mirovinskog osiguranja iznosi 1 916,14 kuna mjesečno (Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2007.).

Prava temeljem nezaposlenosti

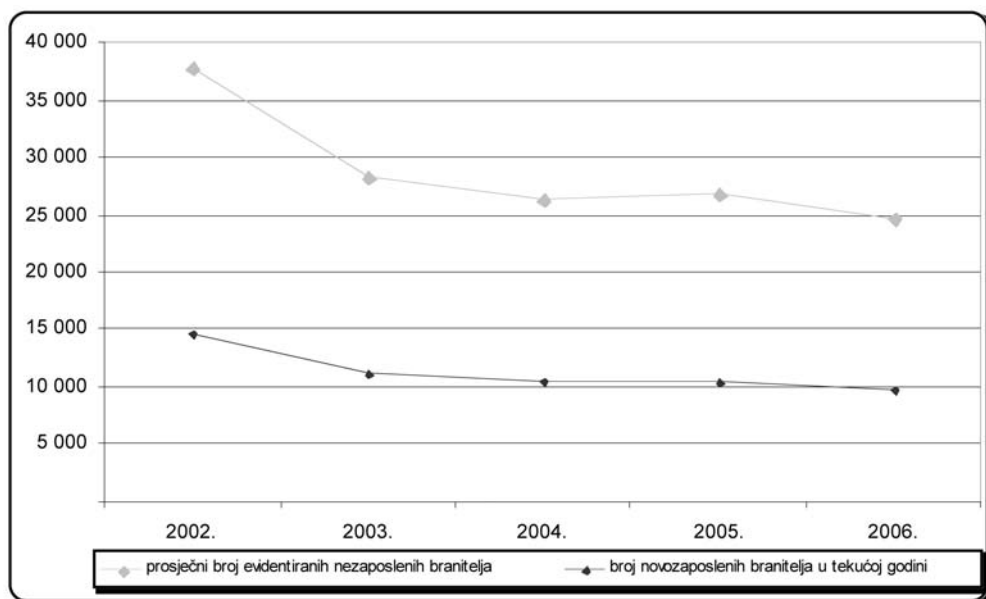
Tijela državne vlasti, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, kao i javne službe, javne ustanove, izvanproračunski i proračunski fondovi te pravne osobe u vlasništvu ili pretežitom vlasništvu Republike Hrvatske i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave obvezna su prilikom zapošljavanja dati prednost sljedećim redom: nezaposlenom djetetu poginulog branitelja bez obaju roditelja, ratnom invalidu, članu obitelji poginulog branitelja, dragovoljcu te brani-

telju, ako pritom ispunjavaju tražene uvjete (pravo 4).

Broj registriranih nezaposlenih branitelja u stalnom je padu. Isto, ali u manjem intenzitetu, vrijedi za broj evidentiranih novozaposlenih branitelja (grafikon 3.). Mnogi se branitelji ne brišu iz evidencije nezaposlenih osoba isključivo zbog zapošljavanja, već i iz drugih razloga među kojima se ističu odlazak u mirovinu²⁶, neredovito javljanje Hrvatskom zavodu za zapošljavanje²⁷, odjava s evidencije te neaktivno traženje posla.

Grafikon 3.

Kretanje broja evidentiranih nezaposlenih branitelja i broja novozaposlenih branitelja u razdoblju 2002.-2006.

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

²⁶ Tako je 2002. godine umirovljeno 258 registriranih nezaposlenih hrvatskih branitelja, 2003. godine 343 branitelja, 2004. godine 348 branitelja, 2005. godine 536 branitelja, te 2006. godine njih 757.

²⁷ Čak 8 168 osoba brisano je 2002. godine iz evidencije zbog neredovitog javljanja Zavodu, 2003. godine 6 812, 2004. godine 5 660, 2005. godine 5 667, 2006. godine 5 118.

Izmjene Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji iz 2001. godine tada nezaposlenim braniteljima ponovno omogućavaju ostvarivanje prava na naknadu za nezaposlenost.²⁸ To dovodi do porasta broja novo-registriranih nezaposlenih branitelja 2002. godine.²⁹ Nadalje, 2002. godine mijenja se i Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (NN 38/02, 86/02, 114/03 i 51/03). Uvođenje novih razloga za brisanje iz evidencije, među kojima je i neaktivno traženje zaposlenja, dovodi do pada broja registriranih nezaposlenih branitelja. Tako je 2003. godine čak 1 407 branitelja brisano iz evidencije zbog neaktivnog traženja zaposlenja te njih 677 zbog odjave s evidencije. Udio registriranih nezaposlenih branitelja u sveukupnom broju registriranih nezaposlenih osoba u Hrvatskoj iznosio je 2002. godine 9,7% da bi se 2003. godine smanjio na oko 8,5% te se zadržao na toj razini do danas.³⁰

Pravo na ponovno uvedenu novčanu naknadu ostvarivalo je 9 547 korisnika 2002. godine te 42 korisnika 2006. godine. Branitelji su pravo mogli ostvariti u trajanju od 104 do 468 dana, ovisno o vremenu provedenom u ratu. Članovi njihovih obitelji pra-

vo ostvaruju 12 mjeseci po prestanku prava na mirovinu uz uvjet prijave Hrvatskom zavodu za zapošljavanje. Broj od 42 korisnika odnosi se na one branitelje koji su pravo ostvarili u cijelosti te u najdužem mogućem trajanju.³¹ Novčana je naknada odgovarala iznosu prosječne isplaćene novčane naknade uvećane za 20% i nije smjela prelaziti najviši iznos novčane naknade isplaćene u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje.

Program poticanja zapošljavanja provodio se od 01. ožujka 2002. do 04. kolovoza 2005. godine. Kroz Program F »Posao za branitelje« sufinanciralo se zapošljavanje nezaposlenih branitelja, nezaposlene djece i supružnika poginulih i nestalih branitelja. Poslodavci koji su zapošljavali ciljanu skupinu ostvarivali su poticaj od 70% iznosa bruto plaće u prvoj godini i 50% iznosa bruto plaće u drugoj godini rada sufinancirane osobe. Po isteku 24 mjeseca sufinanciranog razdoblja mogli su koristiti i dodatni poticaj od 1000 €, ako bi ugovor o radu sufinancirane osobe produžili za narednih 12 mjeseci (tablica 7.). Za program je sveukupno utrošeno oko 230 milijuna kuna, odnosno 25 263,03 kuna po osobi (Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2005.)

²⁸ Uvjet za ostvarivanje prava je da se nezaposleni branitelj u roku od tri mjeseca od uvođenja zakonskih izmjena prijavi Hrvatskom zavodu za zapošljavanje.

²⁹ Prosječni godišnji broj registriranih nezaposlenih branitelja porastao je s 32 896 osoba 2001. godine na 37 767 osoba 2002. godine (Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2007.).

³⁰ Izračun autorice temeljem podataka iz Izvješća Vlade RH o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji, Statističkog ljetopisa Državnog zavoda za statistiku i statističkih podataka Hrvatskog zavoda za zapošljavanje.

³¹ Pravo se koristi i tijekom 2006. godine vjerojatno zbog odredbe koja govori da pravo prestaje s prvom ponudom za zapošljavanje, ali se nastavlja ako korisnik prava zbog stečaja, odnosno likvidacije pravne osobe ili trgovačkog društva dobije otkaz ugovora o radu.

Tablica 7.

Broj zaposlenih osoba i izdaci u Programu F »Posao za branitelje«

Godina	Broj zaposlenih	Izdaci u kunama	Udio (%) u sveukupnim izdacima
2002.	2 295	-	-
2003.	2 924	78 869 975,31	2,26
2004.	2 493	91 710 548,71	2,34
2005.	1 470	74 463 092,00	1,79

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Tijekom 2006. godine Hrvatski je zavod za zapošljavanje, u okviru provedbe mjera iz Godišnjeg plana poticanja zapošljavanja za 2006. godinu, provodio Mjeru 4. – sufinanciranje zapošljavanja posebnih skupina nezaposlenih. Mjerom su obuhvaćeni i nezaposleni branitelji. Poslodavci su mogli ostvariti potporu za zapošljavanje branitelja u trajanju od 18 mjeseci uz obvezu da sufinanciranu osobu zadrže u radnom odnosu 24 mjeseca (mali ili srednji poslodavac), odnosno 36 mjeseci (veliki poslodavac). Za zapošljavanje 203 branitelja³² isplaćeno je 6 513 795,06 kuna.

Kreiran je i Program stručnog osposobljavanja i zapošljavanja hrvatskih branitelja koji odlukom aktivira ministar nadležan za skrb o braniteljima. Prvi paket mjera započinje s provedbom 2001. godine i provodi se sve do 2003. godine. U travnju 2004. godine usvaja se program čija će provedba trajati do 2008. godine. Dostupni podaci godišnjih izvješća pokazuju da su sredstva u okviru tih programa uglavnom utrošena za mjere usmjerene na samozapošljavanje i obrazovanje branitelja (tablica 8.).

³² Od 23. 03. 2006. do 31. 12. 2006. godine sufinancirano je zapošljavanje 268 osoba iz ciljane skupine, od čega 203 ili 76% nezaposlenih branitelja.

Tablica 8.

Mjere i izdaci za Program stručnog osposobljavanja i zapošljavanja hrvatskih branitelja

Godina	Pregled mjera	Utrošena sredstva u kunama	Udio (%) u sveukupnim izdacima
	stručno osposobljavanje za poznatog poslodavca uz sufinanciranje u omjeru ministarstvo 70% -poslodavac 30% bez gornjeg limita troškova (obveza poslodavca da osposobljenu osobu zaposli i zadrži u radnom odnosu 24 mjeseca)		
2002.-2003.	stručno osposobljavanje (doškoloavanje, prekvalifikacija) u svrhu stjecanja prvog zanimanja ili samozapošljavanja; ministarstvo snosi troškove do 7 000,00 kn po jednom korisniku	26 047 502,11 (2002.) 32 471 314,75 (2003.)	0,82 (2002.) 0,93 (2003.)
	poticanje poslodavca na zapošljavanje branitelja jednokratnim iznosom od 15 000,00 kn po zaposlenom (obveza poslodavca zadržati zaposlenog u radnom odnosu 24 mjeseca)		
	stručno osposobljavanje za poznatog poslodavca - MOBMS sufinancira 90% troškova osposobljavanja, bez gornjeg limita troškova (obveza poslodavca da osposobljenu osobu zaposli i zadrži u radnom odnosu 24 mjeseca)		
	stručno osposobljavanje za nepoznatog poslodavca – MOBMS snosi troškove obrazovnih aktivnosti u svrhu stjecanja 1. zanimanja, prekvalifikacije ili stjecanja dodatnih znanja i vještina, do iznosa od 7 000 kuna		
2004.-2006.	samozapošljavanje – MOBMS daje poticaj od 20 000,00 kuna osobama iz ciljine skupine koji se namjeravaju samozaposliti pokretanjem samostalne djelatnosti	31 661 857,41 (2004.)	0,81 (2004.)
	kreditiranje malog i srednjeg poduzetništva – MOBMS subvencionira kamatnu stopu na kredite za poduzetnike početnike i one koji razvijaju već postojeću djelatnost	30 136 618,50 (2005.) 34 949 047,27 (2006.)	0,72 (2005.) 0,73 (2006.)
	poticanje osnivanja zadruga branitelja – MOBMS daje novčanu potporu za osnivanje zadruga, kao posebnog oblika malog poduzetništva koje omogućava organizirano i stručno vođenje djelatnosti, te zajednički nastup na tržištu		
	potpora pojedinačnim projektima - MOBMS daje jednokratnu novčanu potporu pojedinačnim poslovnim projektima kojima se otvaraju rana mjeseta za najmanje tri hrvatska branitelja, a koja bi omogućila njihovu zaposlenost u razdoblju od najmanje 24 mjeseca		

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Stambeno zbrinjavanje

Pravo na stambeno zbrinjavanje (pravo 5) uređeno je Zakonom te Uredbom o stambenom zbrinjavanju članova obitelji smrtno stradalog, zatočenog ili nestalog hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata i HRVI iz Domovinskog rata³³ (NN 86/05).

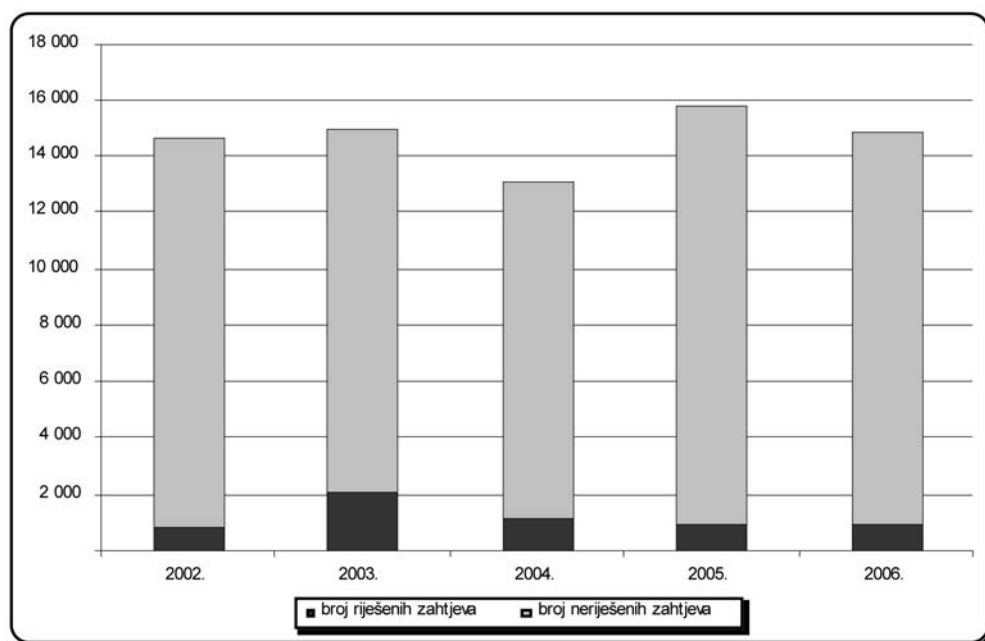
Pravo na stambeno zbrinjavanje imaju članovi obitelji poginulog, zatočenog ili nestalog branitelja te ratni invalidi od prve do desete skupine. Pravo ostvaruju pod uvjetom da nemaju riješeno stambeno pitanje ili je riješeno na neodgovarajući način, odnosno ako 10 godina neprekidno prebivaju u obiteljskoj kući ili stanu u vlasništvu države ili jedinica lokalne samouprave.

Stambeno se zbrinjavaju i članovi uže obitelji umrlog ratnog invalida, ako su u trenutku njegove smrti imali zajedničko prebivalište.

Pravo se ostvaruje dodjelom stambenog kredita te omogućavanjem kupnje stanova uz obročnu otplatu po pristupačnijim uvjetima od tržišnih u pogledu kamata i rokova otplate. Članovi obitelji poginulog branitelja i ratni invalidi od prve do četvrte skupine pravo na stambeno zbrinjavanje mogu ostvariti još i dodjelom te otkupom stana.³⁴ Ratni invalidi prve skupine (100%) koji se kreću isključivo u invalidskim kolicima stambeno se zbrinjavaju po posebnom programu Vlade izgradnjom kuće s posebnom prilagodbom.

Grafikon 4.

Prikaz udjela pozitivno riješenih zahtjeva za stambeno zbrinjavanje u ukupnom broju zahtjeva 2002.-2006.

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

³³ Prije toga na snazi bila Uredba o dodjeli stambenih kredita članovima obitelji poginulog hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata i HRVI iz Domovinskog rata (NN 97/02).

³⁴ Pravo na dodjelu i otkup stana ostvaruju oni članovi obitelji i ratni invalidi koji koriste stanove u vlasništvu RH, ako su izgrađeni u zgradama starijim od 15 godina te ako ispunjavaju ostale uvjete propisane Zakonom.

Udio riješenih zahtjeva za stambenim zbrinjavanjem³⁵ je nizak (grafikon 4.). Zahtjevi su uglavnom riješeni dodjelom stambenih kredita te u manjoj mjeri dodjelom stanova i kuća u vlasništvu Agencije za promet i posredovanje nekretninama.

Omogućava se i otkup određenog broja stanova nad kojima postoji stanarsko pravo, a s određenim se brojem korisnika sklapa ugovor o najmu stana (tablica 9.). Tako je 2005. godine bio sveukupno 581 stan, a 2006. godine 399 stanova u najmu.

Tablica 9.
Način stambenog zbrinjavanja 2002.-2006.

Godina	Broj dodijeljenih stanova i kuća u vlasništvu APN-a	Broj dodijeljenih stambenih kredita	Broj prodanih stanova na kojima postoji stanarsko pravo	Broj zaključenih ugovora o najmu stanova
2002.	182	638	189	182
2003.	61	2 051	888	338
2004.	165	1 033	561	122
2005.	219	712	311	218
2006.	138	799	235	52

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Članovi obitelji poginulog, zatočenog ili nestalog branitelja i vojni invalidi mogu ostvariti **pravo na obnovu** (pravo 7.10). Ono isključuje pravo na dodjelu stana te stambenog kredita, osim u slučaju djelomične obnove. Nadalje, ratni invalidi koji nisu sposobni za kretanje bez invalidskih kolica i drugih ortopedskih pomagala te slijepi ratni invalidi mogu jednokratno ostvariti **pravo na prilagodbu** (pravo 7.6) prilaza do zgrade i prilagodbu stana za kretanje u kolicima. O ostvarivanju ovih prava ne postoje detaljni i sustavni podaci, a postojeći ukazuju na mali opseg njihova korištenja.³⁶ Sveukupni izdaci za stambeno zbrinjavanje iznosili su 195,6 milijuna kuna u 2006. godini (4,1% sveukupnih izdataka za prava branitelja).

Prava iz obrazovnog sustava

U okviru obrazovnog sustava uređena su slijedeća prava: prednost pri upisu u obrazovne ustanove, pravo na stipendiju, pravo na prednost pri smještaju u učeničke/ studentske domove i pravo na besplatne udžbenike.

Pravo na prednost pri upisu u obrazovne ustanove (pravo 7.1) imaju djeca poginulog, zatočenog ili nestalog branitelja, ratni invalidi i njihova djeca, branitelji te dragovoljci i njihova djeca pod uvjetom da prijeđu bodovni/razredbeni prag. Zakonskim promjenama iz 2004. godine krug korisnika prava je proširen. Pravo se priznaje ratnim invalidima i djeci ratnih invalida svih, a ne samo I. skupine, kao i dragovoljcima i njihovoj djeci. Tako

³⁵ Sveukupan broj zaprimljenih zahtjeva za svaku godinu uključuje neriješene zahtjeve iz prethodnih godina, kao i novozaprimljene zahtjeve u tekućoj godini. Zahtjevi su se zaprimali do 30. studenoga 2005. godine. Svi zahtjevi zaprimljeni do tog datuma uvršteni su na Listu prvenstva, a rješavaju se u skladu s raspoloživim sredstvima u državnom proračunu.

³⁶ Tako je npr. 2004. i 2005. godine samo po 4 korisnika ostvarilo pravo na prilagodbu, a pravo na obnovu 55 korisnika 2003. godine.

je akademske godine 2001./2002. povlašten upis na prvu godinu studija ostvarilo 2 214, a 2006./2007. čak 5 713 studenata. Njihov udio u sveukupnom broju upisanih studenata na prvu godinu studija³⁷ 2001. godine iznosi 5%, 2005. godine 8%, a 2006. godine čak 11,6%.³⁸ Ustavni je sud, nakon niza negodovanja u hrvatskoj javnosti, ovu odredbu u siječnju 2007. godine proglasio protuustavnom. Zatim je 27. ožujka 2007. godine potpisan Sporazum o poticajnim mjerama za upis u ustanove visokog obrazovanja za hrvatske branitelje.³⁹ Sporazumom se braniteljima, ratnim invalidima, djeci poginulih, zatočenih ili nestalih branitelja te djeci 100%-nih ratnih invalida omogućava povlašten upis u ustanove visokog obrazovanja izvan upisne kvote (Vlada RH, 2007.b).

Pravo na stipendiju (pravo 7.2) tijekom redovitog srednjoškolskog obrazovanja, redovitog dodiplomskog studija i pravo na naknadu dijela troškova školarine poslijediplomskih studija imaju branitelji, djeca poginulog, zatočenog ili nestalog

branitelja, ratni invalidi i njihova djeca te dragovoljci i njihova djeca. U 2006. godini odobreno je 989 stipendija za studente D⁴⁰ i D1⁴¹ kategorije, što je činilo oko 30% sveukupno odobrenih stipendija (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006.). Iz godišnjih je izvješća vidljivo da je 8. prosinca 2006. godine državnu stipendiju D kategorije ostvarivalo 1 225 korisnika, što je oko 15% sveukupnog broja stipendiranih studenata.⁴²

Pravo na prednost pri smještaju u učeničke/studentске domove (pravo 7.3) **i pravo na besplatne udžbenike** (pravo 7.4) ostvaruju djeca poginulog branitelja, ratni invalidi i njihova djeca te branitelji. U školskoj godini 2003./2004. prednost pri smještaju ostvarilo je 312 učenika i studenata. Oba su prava vezana na mjesečne prihode po članu kućanstva, pri čemu oni ne smiju prelaziti dvostruki iznos od 30% proračunske osnovice (1 995,60 kuna). Broj korisnika prava na besplatne udžbenike i izdaci u stalnom su rastu (tablica 10.).

Tablica 10.

Broj korisnika i izdaci za pravo na besplatne udžbenike

Godina	Broj korisnika	Izdaci u kunama	Udio (%) u sveukupnim izdacima
2002.	11 116	7 853 376,49	0,25
2003.	12 214	8 788 088,91	0,25
2004.	14 838	10 499 999,41	0,27
2005.	15 526	13 144 337,44	0,32
2006.	17 343	17 662 253,28	0,37

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

³⁷ Sveukupni broj upisanih studenata na visoka učilišta 2001. godine iznosio je 44 038, 2005. godine 48 540, a 2006. godine 49 065 (Državni zavod za statistiku, 2006., 2007.b).

³⁸ Izračun autorice temeljem podataka iz Izvješća Vlade RH o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji, Statističkog ljetopisa i Statističkih priopćenja Državnog zavoda za statistiku.

³⁹ Sporazum je potpisan od strane Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa te Rektorskog zbora Sveučilišta u Zagrebu (Vlada RH, 2007.b).

⁴⁰ Stipendije za redovite studente – hrvatske branitelje, djecu poginulih hrvatskih branitelja, ratne invalide i njihovu djecu, djecu zatočenih i nestalih hrvatskih branitelja.

⁴¹ Stipendije za redovite studente – djecu osoba poginulih, umrlih i nestalih pod okolnostima iz članka 6., 7. i 8. Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata te djecu mirmodopskih vojnih i civilnih invalida rata.

⁴² Izračun autorice temeljem podataka iz Izvješća Vlade RH o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Ostala prava

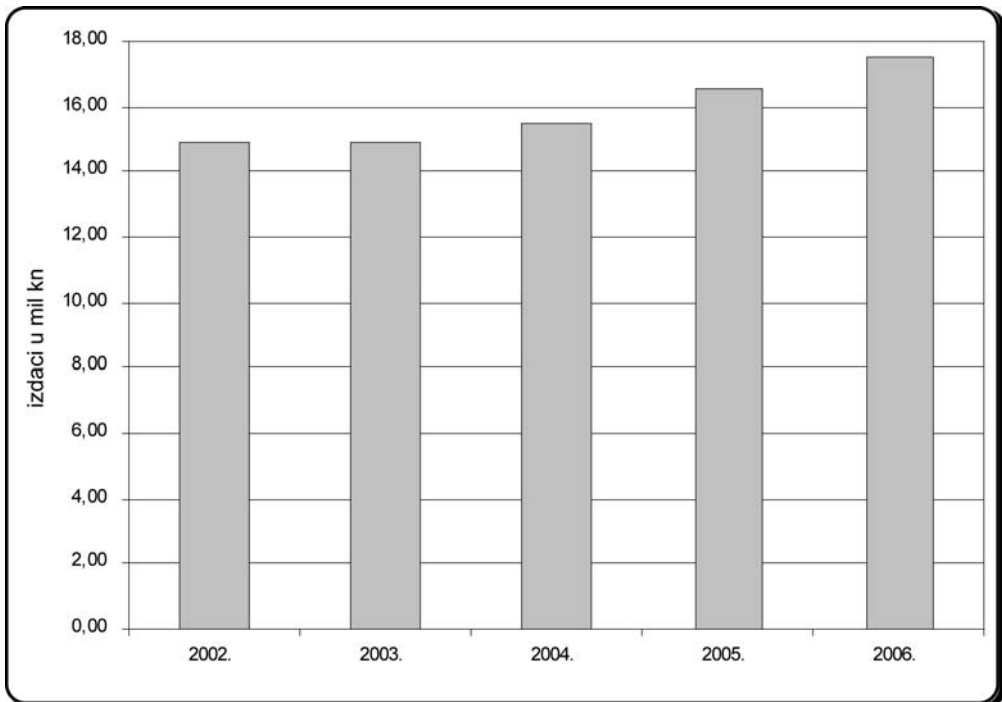
Zakonskim promjenama 2004. godine ponovno se uvodi **pravo na doplatu za djecu** (pravo 3) čime se djeca branitelja povoljnije tretiraju u odnosu na ostalu djecu. Djeci poginulih, zatočenih ili nestalih branitelja doplatak pripada u najvišem predviđenom iznosu (od 01. siječnja 2007.

godine 374,18 kuna mjesečno) (Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2007.a).

Grafikon 5. pokazuje da se sve veća sredstva dodjeljuju udrugama proizašlim iz Domovinskog rata (financijske potpore programima udruga te provedba zajedničkih programskih aktivnosti).

Grafikon 5.

Izdaci udrugama proizašlim iz Domovinskog rata 2002.-2006.

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Vlada je 1995. godine prihvatila Program psihosocijalne pomoći koji je primjenjivan do 1999. godine kada je usvojen Program psihosocijalne pomoći stradalnicima iz Domovinskog rata. Početkom 2005.

godine uvodi se Nacionalni program psihosocijalne i zdravstvene pomoći sudionicima i stradalnicima iz Domovinskog rata. Za potrebe provođenja programa izdvajaju se znatna sredstva (tablica 11.).

Tablica 11.
Troškovi Programa psihosocijalne pomoći 2000.-2006.

Godina	Izdaci u kunama	Udio (%) u sveukupnim izdacima
2000.	6 938 546,05	-
2001.	7 333 621,66	-
2002.	10 168 179,57	0,32
2003.	11 363 237,26	0,33
2004.	14 971 612,23	0,38
2005.	9 489 728,45	0,23
2006.	9 646 949,18	0,20

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2003., 2004., 2005.a, 2006., 2007.a).

Zakon predviđa i određene carinske i porezne olakšice (pravo 7.7), kao i pravo na dodjelu osobnog automobila. Ratni invalidi s oštećenjem organizma od 100% prve skupine imaju pravo na osobni automobil s ugrađenim pomagalicama. Svakih 7 godina automobil im u vlasništvo dodjeljuje Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Vojni invalidi od druge do četvrte skupine s oštećenjem ekstremiteta ili s oštećenjem vida mogu, svakih pet godina, ostvariti pravo na uvoz osobnog automobila bez plaćanja carine, posebnog poreza i poreza na dodanu vrijednost. Iznos olakšice ovisi o utvrđenom postotku oštećenja organizma. Pravo jednokratno mogu ostvariti i članovi obitelji poginulih, zatočenih ili nestalih branitelja.

Ratni su invalidi oslobođeni plaćanja carine i poreza na dodanu vrijednost na ortopedska i druga pomagala koja su izravan nadomjestak (oštećenih) tjelesnih organa te na rezervne dijelove i potrošni materijal za ta pomagala. Nezaposleni ratni invalidi, dragovoljci, branitelji i obitelji poginulih, zatočenih ili nestalih branitelja oslobađaju se plaćanja carine i poreza na dodanu vrijednost kod uvoza strojeva i opreme za obavljanje gospodarske djelatnosti, odnosno samostalne profesionalne djelatnosti.

Branitelji te drugi korisnici određeni zakonom mogu ostvariti pravo na dionice,

udjele u trgovačkim društvima bez naplate (pravo 6), jednokratno pravo na prednost pri zakupu poslovnog prostora (pravo 7.5), jednokratno pravo na oslobođenje od plaćanja naknade za prenamjenu poljoprivrednog zemljišta (pravo 7.8) te pravo na oslobođenje od plaćanja sudskih, upravnih i javnobilježničkih pristojbi (pravo 7.9). Članovi obitelji poginulog branitelja i ratni invalidi imaju prednost pri smještaju u domove za starije i nemoćne osobe (pravo 10.5). Značajna se sredstva (oko 17,8 milijuna kuna 2006. godine) još uvijek izdvajaju i za ekshumacije i identifikacije branitelja, obilježavanje mjesta masovnih grobnica (pravo 10.6), kao i za troškove pogreba uz odavanje vojne počasti (pravo 10.7).

ZAKLJUČAK

Vidjeli smo da prava bivših sudionika ratova ovise kako o pojmovnom određenju, tako i o zemlji u kojoj žive, o njihovoj dobi, bračnom statusu, etničkoj pripadnosti, oružanim snagama u kojima su služili, okolnostima pod kojima su mobilizirani i otpušteni te o mnogim drugim aspektima njihova života nakon rata kao što su nezaposlenost, stanovanje, zdravlje i sl.

Kada govorimo o hrvatskom sustavu skrbi za branitelje, možemo reći da se radi o vrlo opsežnom i složenom sustavu koji

iz godine u godinu postaje sve izdašniji. Posljednje su zakonske izmjene uvele nova prava te proširile krug korisnika pojedinih prava. Stoga, a i zbog sve većeg broja branitelja koji odlaze i koji će odlaziti u mirovinu, treba očekivati da će se izdaci unutar ovog sustava povećavati.

Je li takav sustav najprimjereniji, teško je reći. Konsenzus oko »primjerenog tretmana«, kao i oko potrebnog opsega prava namijenjenih bivšim sudionicima rata, teško je ostvariti. I Hrvatsku i druge zemlje karakteriziraju česta negodovanja samih veterana te njihovih organizacija usmjerena prema državi, čiji je osnovni cilj unapređenje programa pomoći.

Isto tako, teško je reći koliko su pojedini programi uspješni. Vidljivo je da je većina sustava ponajprije kompenzacijski usmjerena, u prvom redu na prava unutar mirovinskog i zdravstvenog sustava, te na druga novčana davanja, a puno manje na razvoj kvalitetnih programa reintegracije. Iako Hrvatska nudi programe obrazovanja i prekvalifikacije, poticanja zapošljavanja i samozapošljavanja nema njihove evaluacije, pa je teško reći koliko su oni stvarno uspješni i daju li željene rezultate.

Činjenica je da novčana i druga materijalna davanja olakšavaju svakodnevni život pojedinca. Ipak, postavlja se pitanje je li takav pristup opravdan? Je li osiguravanje viših mirovina, invalidnina i sl. stvarno najbolji način rješavanja problema veteranske populacije? Nedostatak kvalitetnih programa integracije čini veteransku populaciju stalno ovisnom o pomoći države. Uzmemo li u obzir činjenicu da se radi o relativno mladoj populaciji, dominantno kompenzacijski pristup rješavanju njihovih problema zasigurno nije primjeren, a niti najjeftiniji. On lako dovodi do potpune isključenosti veterana iz društvenog života,

što za sobom povlači niz različitih problema koji zahvaćaju ne samo njih, nego i njihove obitelji te zajednicu u kojoj žive.

Među hrvatskim braniteljima prevladavaju osobe sa srednjom stručnom spremom, a gotovo petina branitelja ima nižu stručnu spremu. Gotovo je petina prije rata zaposlenih branitelja izgubila posao, dok njih 5,4% nikada nije radilo (Kušević, prema Bobič, 2004.).⁴³ To zasigurno govori u prilog integracijskim politikama. Rješenje problema veteranske populacije ponajprije bi trebalo tražiti u njihovom doškolovanju i prekvalifikaciji, odnosno u podizanju razine njihove zapošljivosti. Ali prije toga bi svakako bilo potrebno evaluirati učinke već provedenih mjera te potom nadalje ustrajati na provođenju onih mjera koje su se pokazale učinkovitima. To samo po sebi nije dovoljno, te bi razvoj odgovarajućih vještina kod veteranske populacije trebala pratiti odgovarajuća ponuda radnih mjesta.

Integracijski i kompenzacijski pristup ne bi trebali isključivati jedan drugog, već bi se trebali nadopunjavati. Naime, jedan će dio veteranske populacije zauvijek ostati ovisan o pomoći države i u tom će pogledu država morati određenim mjerama kompenzirati njihovu »žrtvu«. Ipak, naponi se Hrvatske ponajprije moraju usmjeriti na uspješnu reintegraciju branitelja u civilni život. Čini se da su za njih manje privlačna rješenja, koja ih vode u doživotnu ovisnost o »blagonaklonosti« države.

LITERATURA

- Bobič, A. (2007). *Reintegracija vojnih veteranaov v postkonfliktini družbi – primer Republike Hrvaške (diplomski rad)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Dandeker et al. (2006). What`s in a name? Defining and caring for »veterans« – The United Kingdom in international perspective. *Armed Forces and Society*, 32 (2):161-177.

⁴³ Podaci su dobiveni na temelju istraživanja koje je provela Kušević 1997. godine na uzorku od 3 174 branitelja prosječne starosti 37 godina.

- Družić, G. (2004). *Hrvatska obratnica*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Državni zavod za statistiku (2006). *Statistički ljetopis 2006*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2007a). *Mjesečno statističko izvješće, 12(4)*. Posjeđeno 10.06.2007. na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/msi/2007/msi-2007_4.pdf.
- Državni zavod za statistiku (2007b). *Studenti upisani na stručni i sveučilišni studij u zimskom semestu ak. g. 2006/2007*. Posjeđeno 29.06.2007. na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: http://www.dzs.hr/Hrv/publication/2007/8-1-7_1h2007.htm.
- Ferenčak, N., Kardov, K., Rodik, P. (2003). *Brošura o pravima i sustavima skrbi vojnih invalida i veterana u različitim zemljama (neobjavljeni rukopis)*. Zagreb: Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata.
- Gomes Porto, J., Parsons, I. (2003). *Sustaining the peace in Angola: An overview of current demobilisation, disarmament and reintegration*. Posjeđeno 15.05.2007. na mrežnoj stranici Međunarodnog centra za pretvorbu u Bonnu: <http://www.bicc.de/publications/papers/paper27/paper27.pdf>.
- Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2007). Osnovni podaci – mirovinsko osiguranje – za svibanj 2007 (u lipnju 2007) [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje: www.mirovinsko.hr.
- Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2007a). Doplatak za djecu prema Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz domovinskog rata i članova njihove obitelji [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje: <http://www.mirovinsko.hr/default.asp?ID=1014>.
- Hrvatski zavod za zapošljavanje (2007). Nezaposleni hrvatski branitelji po mjesecima i županijama [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Hrvatskog zavoda za zapošljavanje: <http://www.hzz.hr/docslike/statistike/tablica%2011.xls>.
- Hrvatski zavod za zapošljavanje (2005.) *Analitički bilten, 7(3)*. Posjeđeno 16.3.2007. na mrežnoj stranici Hrvatskog zavoda za zapošljavanje: http://www.hzz.hr/docslike/Bilten2005_3.pdf.
- Klaić, B. (2004). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Ministarstvo financija (2004). *Godišnje izvješće Ministarstva financija za 2002.-2003. godinu*. Zagreb: Ministarstvo financija.
- Ministarstvo financija (2005). *Godišnje izvješće Ministarstva financija za 2004. godinu*. Zagreb: Ministarstvo financija.
- Ministarstvo financija (2006). *Godišnje izvješće Ministarstva financija za 2005. godinu*. Zagreb: Ministarstvo financija.
- Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa (2006). *Rezultati natječaja za dodjelu državnih stipendija – odobreno 3310 novih stipendija*. Posjeđeno 17.05.2007. na mrežnoj stranici Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=6829&sec=2265>.
- Nubler, I. (1997). *Human Resources Development and Utilization in Demobilization and Reintegration Programs*. Posjeđeno 15.05.2007. na mrežnoj stranici Međunarodnog centra za pretvorbu u Bonnu: <http://www.bicc.de/publications/papers/paper07/paper7.pdf>. Bonn: Bonn International Center for Conversion.
- Pravilnik o izboru, načinu i postupku ostvarivanja prava osoba koje pružaju njegu i pomoć hrvatskim ratnim vojnim invalidima iz Domovinskog rata 100% I. skupine. *Narodne novine*, br. 43/05.
- Rogoč, L. (2007). *Družbeni položaj vojnih veterana (diplomski rad)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Spencer, D. (1997). *Demobilization and reintegration in Central America*. Posjeđeno 15.05.2007. na mrežnoj stranici Međunarodnog centra za pretvorbu u Bonnu: <http://www.bicc.de/publications/papers/paper08/paper8.pdf>. Bonn: Bonn International Center for Conversion.
- Teigen, J.M. (2007). Debt of nation: Understanding the treatment of military veterans in the United States. *Armed Forces and Society*, 33 (2), str. 438-444.
- Uredba o stambenom zbrinjavanju članova obitelji smrtno stradaloga, zatočenoga ili nestaloga hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata i HRVI iz Domovinskog rata. *Narodne novine*, br. 86/05.
- Uredba o uvjetima i postupku ostvarivanja prava na jednokratnu novčanu pomoć članovima obitelji smrtno stradalog hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata. *Narodne novine*, br. 76/05.
- Vlada Republike Hrvatske (2003). *Izvješće o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji za razdoblje od 01.01.2002. do 31.12. 2002.* Posjeđeno 13.2.2007. na mrežnim stranicama Sabora Republike Hrvatske: <http://www.sabor.hr/fgs.axd?id=3940>.
- Vlada Republike Hrvatske (2004). *Izvješće o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji*

- za razdoblje od 01.01.2003. do 31.12. 2003. Posjećeno 13.2.2007. na mrežnim stranicama Sabora Republike Hrvatske: <http://www.sabor.hr/fgs.axd?id=5350>.
- Vlada Republike Hrvatske (2005a). *Izvjешće o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji za razdoblje od 01.01.2004. do 31.12. 2004.* Posjećeno 13.2.2007. na mrežnim stranicama Sabora Republike Hrvatske: <http://www.sabor.hr/fgs.axd?id=4562>.
- Vlada Republike Hrvatske (2005b). *Nacionalni program psihosocijalne i zdravstvene pomoći sudionicima i stradalnicima iz Domovinskog rata.* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
- Vlada Republike Hrvatske (2006). *Izvjешće o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji za razdoblje od 01.01.2005. do 31.12. 2005.* Posjećeno 13.2.2007. na mrežnim stranicama Sabora Republike Hrvatske: <http://www.sabor.hr/fgs.axd?id=4099>.
- Vlada Republike Hrvatske (2007a). *Izvjешće o provedbi Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji za razdoblje od 01.01.2006. do 31.12. 2006.* Posjećeno 4.4.2007. na mrežnim stranicama Sabora Republike Hrvatske: <http://www.sabor.hr/fgs.axd?id=6029>.
- Vlada Republike Hrvatske (2007b). *Potpisan Sporazum o poticajnim mjerama za upis u ustanove visokog obrazovanja za hrvatske branitelje.* Posjećeno 27.03.2007. na mrežnim stranicama Vlade Republike Hrvatske: http://www.vlada.hr/hr/naslovnica/priopcenja_za_javnost/2007/ozujak/potpisan_sporazum_o_poticajnim_mjerama_za_upis_u_ustanove_visokog_obrazovanja_za_hrvatske_branitelje.
- Zakon o izvršavanju državnog proračuna Republike Hrvatske za 2007. godinu. *Narodne novine*, br. 137/06.
- Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti. *Narodne novine*, br. 32/02, 86/02, 114/03 i 51/03.
- Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji. *Narodne novine*, br. 2/94, 52/94 i 36/95.
- Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji. *Narodne novine*, br. 108/96 i 23/01.
- Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji. *Narodne novine*, br. 94/01, 122/02, 17/04 i 48/04.
- Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji. *Narodne novine*, br. 174/04 i 92/05.
- Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata. *Narodne novine*, br. 33/92, 77/92, 27/93, 58/93, 58/93, 2/94, 76/94, 118/95, 108/96, 82/01, 103/03.
- Živić, D. (2005). Izravni i migracijski demografski gubici tijekom srbijanske oružane agresije na Hrvatsku. U: Živić, D., Pokos, N., Mišetić, A. (ur.), *Stanovništvo Hrvatske – dosadašnji razvoj i perspektive (71-94)*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Žunec, O. (2006). Apsolutna žrtva i relativna kompenzacija: Proturječja društvenog položaja veterana i državne skrbi za ratne veterane i invalide. *Polemos*, 9, (18):11-41.

Summary

SOCIAL CARE SYSTEM FOR DEFENDERS FROM THE HOMELAND WAR

Ivana Dobrotić

*Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb
Zagreb, Croatia*

In the introductory part of the paper, the author considers the challenges of the process of reintegration of war veterans into peacetime and civilian life. The author emphasises that the key prerequisite for a successful reintegration is the improvement of the employment level of the veteran population. The consequences of the Homeland War, and the characteristics of the aid programme for war veterans in Croatia and in other countries are briefly outlined.

The paper provides a comprehensive overview of the rights of the Homeland War veterans and their family members, and the data on the number of users and the expenses for certain rights in the period from 2002 until 2006.

The defenders make a relatively numerous groups in the overall Croatian population, even in comparison to the military powers such as the USA. Comparatively viewed, the Republic of Croatia intended a wide sphere of rights for its defenders, and these rights range over almost all social security systems, but they stretch even beyond that. The data show that there is a constant growth in the number of the users of certain rights, but also of the expenses related to that. A large and constant growth of the users of the right of the disability allowance and a large number of unemployed defenders are particularly worrying. Despite large expenses for the housing allocation, numerous requests remain unsolved, and will represent a problem that the governments will have to deal with for a long time.

Finally, the author warns about the lack of evaluation of the existing aid programmes, as well as on the need to redirect the welfare systems for the defenders from mainly compensatory measures to the development of various integration programs.

Key words: defenders, the rights of defenders, disabled veterans, veterans, reintegration, Croatia, Homeland War.

